

Å fastholde et evangelikalt bibelsyn i lys av nyere epistemologi og hermeneutikk

Espen Ottosen

Timelærer, Fjellhaug Internasjonale Høgskole
ottosen@nlm.no

Evangelikal teologi fastholder at Bibelen er øverste autoritet. I den senere tid har det oppstått nye diskusjoner om temaet i forbindelse med nyere teorier om hermeneutikk og epistemologi. Noen teologer og bibelforskere hevder at det ikke lenger er mulig å fastholde en naiv realistisk hermeneutikk eller en epistemologi basert på fundamentalisme. Av den grunn må det tenkes annerledes om Skriftens autoritet.

I denne artikkelen ser jeg nærmere på hvordan forfattere som Kenton L. Sparks, Peter Enns og Christian Smith kritiserer evangelikal teologi ut i fra deres epistemologi og hermeneutiske grunnsyn. Jeg ser også på tilsvarende argumentasjon hos de norske teologene Jan-Olav Henriksen og Atle Ottosen Søvik, begge knyttet til Menighetsfakultet i Oslo.

Jeg tror det er viktig å drøfte Skriftens autoritet, og hvordan vi bør tolke den, i lys av mer generelle diskusjoner om hermeneutikk og epistemologi. Det virker som om det er mange ulike innfallsvinkler til disse spørsmålene blant evangelikale teologer, og jeg vil prøve å gi et overblikk av de ulike posisjonene og vurdere disse.

Nøkkelord: Hermeneutikk, epistemologi, Skriftens autoritet, Skriftens ufeilbarlighet, kritisk realisme

Innledning

Evangelikal teologi fastholder at Bibelen er pålitelig, troverdig og øverste autoritet for den kristne kirke. Men hvordan forholde seg til påstander om at Bibelen har feil, spenninger og motsetninger? Noen evangelikale teologer hevder at Bibelen er ufeilbarlig i alle spørsmål,¹ mens andre begrenser rekkevidden for Bibelens autoritet til ”lære og liv”. Sistnevnte syn har ikke minst vært mest vanlig ved Menighetsfakultet (MF) i Norge.² I den senere tid har spørsmålet om Bibelens autoritet også blitt knyttet til grunnleggende debatter om hermeneu-

tikk og epistemologi. Dette vil være temaet for denne artikkelen.

Den amerikanske gammeltestamentle-
ren Kenton L. Sparks starter sin bok *God's Word in Human Words* med et kapittel kalt ”Epistemology and hermeneutics” fordi han mener at disse temaene legger grunnlaget for en mer spesifikk diskusjon om bibelsyn.³ Omtrent det samme hevder professor Jan-Olav Henriksen ved Menighetsfakultetet (MF) i artikkelen ”Forskningsfrihet – sett fra forskerens side”.⁴ Der anklager han også konservative teologiske institusjoner for ikke å ha tatt tilstrekkelig på alvor ”den hermeneutiske

vending” og nyere ”vitenskapsteoretiske paradigmer”. I likhet med mange kritikere av evangelikal bibelforståelse, er Sparks og Henriksen også enige om at det er langt vanskeligere og mer komplekst å tolke bibeltekster enn evangelikale teologer erkjenner. De mener at nyere hermeneutisk og epistemologisk kunnskap viser dette.

Jeg vil i denne artikkelen gå gjennom en del av argumentasjonen som tar utgangspunkt i nyere epistemologi og hermeneutikk i for å avvise en evangelikal bibelforståelse. På ulike måter reflekterer debattene innflytelsen fra postmoderne tenkning. Selv om jeg ikke vil gå systematisk gjennom boken *Five Views on Inerrancy*, er denne viktig da den gir en god oversikt over debatten.⁵ Jeg vil i artikkelen vise til fire av de fem bidragsyterne i boken. Jeg vil videre forholde meg til Jan-Olav Henriksen som har skrevet mye om hermeneutiske problemstillinger og kritisert et tradisjonelt evangelikalt bibelsyn. Dette gjelder også Henriksens kollega ved MF, Atle Ottesen Søvik, som nylig skrev en større artikkel om hvordan Bibelen bør fortolkes.⁶ I denne artikkelen vil jeg også kommentere hvordan evangelikale teologer, filosofer og hermeneutikere responderer på kritikken.

Når moderne teologer viser til nyere hermeneutikk og epistemologi for å avvise en tradisjonell evangelikal bibelforståelse står stikkordene ”realisme” og ”fundamentisme” ofte sentralt. Jeg vil først se nærmere på kritikken som ofte rettes mot disse to epistemologiske posisjonene. Til slutt vil jeg gå inn i påstanden om at evangelikal teologi, på grunn av nyere hermeneutisk kunnskap, ikke lenger kan fastholde at Bibelen er enhetlig og klar.

Oppgjøret med realismen

Kenton L. Sparks hevder at mange av de

som fastholder Bibelens ufeilbarlighet i realiteten har som utgangspunkt at de har en ”god-like grasp of the truth”.⁷ Dette idealet skyldes filosofien til René Descartes, men må forkastes. Å være menneske betyr å være feilbarlig. Siden Bibelen er gitt oss i et menneskelig språk, blir det også vanskelig å snakke om at Bibelen er uten feil. Derfor vil Sparks heller snakke om at Gud taler til oss på et adekvat vis enn på et ufeilbarlig vis.⁸ Han avviser videre at teksttolkning bare handler om å finne ut hva en forfatter vil si. For forfattere kan ha ikke-intenderte meninger, de kan skrive noe annet enn de faktisk ønsket å si, og det må være legitimt at lesere stiller andre spørsmål til en tekst enn en forfatter har tatt høyde for.⁹

Sparks mener at alle i dag må innse at de er postmoderne fortolkere. Selv omtaler han seg som en ”practical realist”, og mener at filosofer som Gadamer, MacIntyre og Ricour har et slikt hermeneutisk utgangspunkt.¹⁰ Han mener det er et problem at mange evangelikale teologer underkjenner innsikten som postmoderne tenkning har gitt oss og viser blant annet til William Lane Craig og J. P. Moreland. Selv om disse ikke er klassiske realister, har de ifølge Sparks en altfor optimistisk epistemologi: ”They do have a deep confidence in human perception and rationality, and believe that our knowledge really is incorrigible and indubitable in some instances”.¹¹

I gjennomgangen av ulike posisjoner, er Sparks opptatt av at han befinner seg mellom realister og antirealister. Sistnevnte gruppe omfattes blant annet av radikale postmodernister som tenker at ”meaning, truth and the world itself are human constructions”.¹² En slik radikal postmodernisme kan lett karikeres eller misforstås. Antirealister vil sjelden avvise at det finnes en ytre verden og at alt som finnes

bare eksisterer i menneskets bevissthet. Poenget er snarere at den menneskelige erkjennelse i liten grad kan vite noe om det som befinner seg ”der ute”. Konsekvensen er at ”language and thought about the world are primarily about ourselves: how *we* see, how *we* experience, how *we* talk, and therefore how *we* think about the world”.¹³

En forløper for radikal postmodernisme er filosofen Friederich Nietzsche. Han er blant annet kjent for påstanden: ”There are no facts, only interpretations”.¹⁴ Franske Jacques Derrida, som er en meget kjent postmodernist og mer spesifikt sees på som grunnleggeren av såkalt dekonstruktivisme, har uttalt ”there is nothing outside the text”.¹⁵ Utsagnet viser at han avviser at språket vårt faktisk forholder seg relevant til en ytre virkelighet. Kevin J. Vanhoozer mener å se en sammenheng mellom Guds død på 1800-tallet og dekonstruktivistenes påstand om at forfatteren er død på 1900-tallet. For Nietzsche var utgangspunktet at siden Gud er død, finnes ingen objektiv mening eller etikk. Mennesket må selv – suverent – skape mening. Den franske dekonstruktivisten Roland Barthes har uttalt: ”To refuse to halt meaning is finally to refuse God”.¹⁶

Radikal postmodernisme har hatt en viss innflytelse på teologien – og Vanhoozer navngir flere ”enthusiastic American followers”.¹⁷ I Norge er Jan-Olav Henriksen en av dem som har arbeidet mye med postmodernismens hermeneutikk. På den ene siden avviser han en ”relativisme som ser enhver tro, enhver moralsk oppfatning og enhver vitenskapelig posisjon som like god (eller dårlig) som enhver annen”.¹⁸ Samtidig er han åpenbart påvirket av postmoderne innsikter og påstår for eksempel at ”det må være samtidskonteksten og de grunner vi har tilgjengelige i den, som blir avgjørende for om en

teologisk posisjon kan fremstå som meningsfull, sann, moralsk akseptable, og dermed som normativ”.¹⁹

Når Jan-Olav Henriksen drøfter forholdet mellom teologi og språk, hevder han å innta en ”fenomenologisk filosofisk posisjon”. Det betyr å innse at ”verden bare er tilgjengelig for oss gjennom måten vi erfarer den på” og at det ikke ”finnes en verden uavhengig av perspektivet vi har på den”.²⁰ Slik fremstår han svært avvisende til realismen, altså til tanken om at det er en nær forbindelse mellom språket vårt og den ytre virkelighet. Han mener teologer må innse at ved å bruke språk, vil vi lage konstruksjoner. Disse vil aldri være ”rene avbildninger av virkeligheten”.²¹

For Henriksen er hermeneutikken til filosofen Hans-Georg Gadamer svært sentral. Gadamer kan vanskelig sees på som en representant for postmodernismen, men tenkningen hans innebærer like fullt en avvisning av realismen. Vanhoozer hevder at ”perhaps no twentieth-century philosophers have done more on behalf of hermeneutics than Hans-Georg Gadamer and Paul Ricoeur”.²² Denne tankegangen har også nådd teologien. Svært sentralt for Gadamer er påstanden om at det finnes en hermeneutisk sirkel. Atle Ottosen Søvik ser det som svært viktig at bibeltolkere lytter til Gadammers innsikt. Den gjengir han slik:

Vi har alle en forståelseshorisont, bestående av all vår bakgrunnskunnskap. Den former hvilke spørsmål og forventninger vi har med oss når vi leser en tekst. Teksten har selv en horisont – noe den sier noe om – og vi kan forstå teksten når vår forståelseshorisont og tekstens horisont smelter sammen. Dette skjer i en såkalt hermeneutisk sirkel der vi først har en oppfatning av helheten som påvirker hvordan vi forstår delene,

og etter hvert som vi forstår delene bedre forstår vi helheten bedre og dermed delene enda bedre og så helheten enda bedre osv i en sirkel eller spiralbevegelse (...) Når man leser i Bibelen kan man for eksempel få en utvidet forståelse av Bibelen, seg selv og verden, men også en utvidet forståelse av seg selv og verden kan påvirke forståelsen av Bibelen, og slik oppstår økt forståelse i sirkelbevegelser.²³

På denne bakgrunn mener Søvik at det er umulig å hevde, slik mange evangelikale teologer gjør, at Bibelen bør være sin egen tolk. ”Men da er de blinde for hvor mange forskjellige tolkninger som er like naturlige, og mange var mer naturlige før enn nå.”²⁴

I hvilken grad er det nødvendig for de som vil fastholde at Bibelens troverdighet og pålitelighet å være realister? Mitt inntrykk er at en rekke evangelikale teologer – i likhet med Sparks – vil betegne seg som kritiske eller praktiske realister. De aksepterer at vi mennesker har et begrenset perspektiv og ikke kan vite med sikkerhet at vår oppfatning av verden er korrekt. Vi må rett og slett leve med at vi ikke kan – slik Descartes forsøkte – å fjerne all tvil på vår egen erkjennelse.²⁵

Derimot er evangelikale teologer opp tatt av at en antirealistisk posisjon – ikke minst med henblikk på hermeneutikk – må avvises. Fra en side sett er det ikke så vanskelig. I realiteten vil svært få virkelig tenke at det er umulig eller uviktig å finne ut hva en forfatter har ønsket å si oss. Hvorfor vil en postmoderne forfatter skrive en bok eller en artikkel hvis han virkelig tror at den kan tolkes på alle mulige slags måter? Og hvor mange er postmodernister i møte med en resept? Teologer som i stor grad er inspirert av postmodernismen vil ofte hevde at kirken må akseptere homofilt samliv. Men hvis

det er problematisk å hevde at en tekst kan misforstås – fordi det er helt legitimt å tolke den på svært ulike måter – må ikke disse teologene da akseptere at noen bruker en bibeltekst for å fastslå at Gud hater homofile?

Vi må erkjenne at enhver bibelleser går til en tekst med en forutforståelse. Alle har med seg forutsetninger – både er bevisste og ubevisste. Den danske teologen Leif Andersen skriver i boken *Teksten og tiden*: ”Personlig er jeg ramt i min grundvold af denne side av postmoderne erkendelse: Ingen av os går oprigtigt til en tekst. Ingen nærmer sig en tanke, et budskab, en bibeltekst, en bog, et medmenneske blot med denne hensigt: at jeg må forstå, hvad der siges, koste hvad det koste vil”.²⁶

Denne innsikten bør gjøre enhver bibeltolker ydmyk. Vi kan ikke ha som utgangspunkt at vi er nøytrale teologer. Samtidig bør det være mulig å skille mellom det å være ydmyk på vegne av oss selv som bibellesere og å være ydmyk på vegne av Bibelen som sådan. Selv om en bibeltolker ikke kan løsrive seg fullt og helt fra sin samtidskontekst, kan han ha som utgangspunkt at Bibelens tekster faktisk formidler Guds åpenbaring.

Oppgjøret med fundamentismen

John R. Franke er i sin hermeneutiske tenkning mer opptatt av begrepet ”fundamentisme” (eller ”foundationalism”; vi snakker altså ikke om ”fundamentalisme”) enn av realisme versus ikke-realisme. Han er kritisk til The Chicago Statement on Inerrancy fordi han mener denne – uten at dette eksplisitt blir hevdet – bygger på en fundamentalistisk epistemologi:

The doctrine of inerrancy formulated in the Chicago statement and worked out in evangelical theology gives every indication that Scripture

is to be viewed as just the sort of strong foundation envisioned by classical foundationalists. In this framing, Scripture is the true and sole basis for knowledge on all matters which it touches.²⁷

Selv avviser imidlertid Franke klassisk fundamentisme, og han har derfor problemer med å slutte seg til at Bibelen er uten feil. Han uttaler at han har et "post-foundationalist perspective" og forstår derfor Bibelens ufeilbarlighet som "a second-order theological construction that is derived from the teaching of Scripture, rather than a direct assertion from the Bible".²⁸ Det blir derfor galt, ifølge Franke, å ha Bibelens ufeilbarlighet som et utgangspunkt for alt teologisk arbeid. De to bibelforskerne Christopher M. Hays og Christopher B. Ansberry – som i boken *Evangelical Faith and the Challenge of Historical Criticism* langt på vei følger Kenton L. Sparks og Peter Enns – mener at den sterke kritikken mot historisk bibelforskning i evangelikale miljøer skyldes at de "consider inerrancy to be the epistemological foundation of Christian Theology."²⁹

En fundamentalist vil skjelne mellom to typer kunnskap: Noe kunnskap er "grunnleggende". Det betyr at disse overbevisningene ikke bygger på annen kunnskap. Annen kunnskap er "avledet". Denne kunnskapen er avhengig av og bygger på annen kunnskap. Fundamentalismen har stått svært sterkt i filosofien. "In one form or another, foundationalism has been the dominant theory of epistemic justification throughout most of the history of Western Philosophy", skriver J. P. Moreland og William Lane Craig i *Philosophical Foundation for a Christian Worldview*.³⁰ I en svært anerkjent grunnbok i epistemologi kaller Jonathan Dancy klassisk fundamentisme for "perhaps the most influential position in epistemology."³¹

Fundamentister er noe uenige om hva slags kunnskap som kan sies å være "grunnleggende". Noen har hevdet at det er begrenset til sannheter som er selvinnsynende, logiske eller direkte observerbare. I så fall kan det være vanskelig å finne plass for gudstroen. I møte med en slik avvisning av teisme, har den amerikanske filosofen Alvin Plantinga hevdet at alle i realiteten inkluderer overbevisninger i sin virkelighetsforståelse som mangler slike karakteristika – som for eksempel troen på at andre mennesker har et sinn eller at det finnes en fortid. På den bakgrunn vil han også inkludere troen på Gud som "warranted belief".³² Dette gjør han altså innenfor et fundamentalistisk paradigme. Plantinga mener at gudstro i gitte situasjoner kan fungere som en grunnleggende forutsetning som ikke er avhengig av andre argumenter for å være rasjonell.

Når John R. Franke problematiserer fundamentalismen, er poenget hans at å ha Bibelen som et fundament – som teologiske sannheter deretter avledes av – er en umulighet. Det går ikke an å på forhånd (altså a priori) å tenke at Bibelen er troverdig og pålitelig og kan fungere som et ubegrunnet fundament. Denne innvendingen er også svært viktig for Jan-Olav Henriksen. Han fastslår at enhver overbevisning bør utsettes for "kritisk prøving og vurdering".³³ I følge Henriksen må målet være "å formulere en stadig mer saksvarende og sammenhengende (koherent) oppfatning, gitt all den kunnskap og innsikt vi har tilgang til."

For Henriksen, og mange andre, er "koherens" et svært viktig stikkord. I stedet for å skille mellom ulike nivåer av kunnskap, mellom grunnleggende og avledede påstander, vil han tenke at alle kunnskapspåstander prinsipielt står på samme nivå – og må settes sammen til en helhet. I stedet for å være fundamentalist,

vil Henriksen være koherentist. Også Søvik mener at "koherens" er "det beste kriterium på sannhet".³⁴ Konsekvensen er at Bibelens tekster ikke gis en særskilt prioritet, men må stå i dialog med andre kunnskapskilder.³⁵ Henriksen avviser dermed, i motsetning til for eksempel tidligere MF-lærer John Nome,³⁶ at all tenkning bygger på aksiomer som vanskelig kan begrunnes på samme måte som annen kunnskap (og ofte tas for gitt). Henriksen mener også at alternativet til koherentisme svært ofte vil fremstå som en form for fideisme, altså at vi tror at noe "er a priori sant uavhengig av enhver prøving og diskusjon, fordi vi har besluttet oss for å tro at det er rett".³⁷

Når temaet er fundamentisme finnes mange nyanser. Henriksen er svært opp-tatt av at fundamentalismen er sterkt svekket.³⁸ Mye tyder på at det i hvert fall er tilfelle for klassisk fundamentisme.³⁹ Mange vil derimot kalle seg for "modest foundationalists".⁴⁰ Jeg kan for eksempel vise til artikkelen med den talende tittelen "The Premature Report of Foundationalism's Demise" av J. P. Moreland og Garrett DeWeese.⁴¹

R. Albert Mohler Jr., som har en svært klassisk forståelse av Bibelens ufeilbarlighet, mener for øvrig at "some form of foundationalism is basic, not only to the project of evangelical theology, but also to the Christian faith".⁴² Han mener også at "while strong forms of foundationalism remain out of fashion in many circles, softer forms are growing in influence". Andre evangelikale tenkere er mer kritiske til fundamentalismen. John R. Franke er nevnt.⁴³ Kevin J. Vanhoozer virker til å mene at en eller annen form for fundamentisme er holdbar,⁴⁴ men omtaler seg som "postfoundationalist". Han er også kritisk til en koherentistisk posisjon som fører til at "no one belief is more

important than any other".⁴⁵ Nylig utkom for øvrig filosofen Paul Helm med et forsvar for fundamentisme og en kritikk av Franke og Vanhoozer.⁴⁶ For å komplettere bildet bør det påpekes at noen filosofer prøver å kombinere fundamentisme og koherentisme⁴⁷.

Jan-Olav Henriksen mener at kristne i dag ikke bør tro at noe er sant – eller godt – bare fordi det står i Bibelen. Det blir feil å tenke at "dersom man kan finne ut av hva Paulus eller Peter eller Jesus mente, så er spørsmålet om den faktiske sannheten i det de mente, også avgjort".⁴⁸ Isteden mener han at kristne må etterspørre "alminnelig tilgjengelig begrunnelse for det som tros". I alle spørsmål må vi "vende oss til all den kunnskap vi har tilgjengelig (...) og spørre om hvordan det som tros, kan ha plass i rammen av en slik sannhet".⁴⁹

Selv finner jeg det problematisk at Henriksens tankegang impliserer at Bibelens tekster blir sideordnet all annen kunnskap. Det er åpenbart en utfordring å håndtere (tilsynelatende) konflikter mellom bibeltekster og annen etablert kunnskap. Men bør ikke teologien ha som utgangspunkt at Bibelen står i en særstilling? Kevin J. Vanhoozer påpeker i denne sammenheng: "Theories, consensus opinions, and school of thought all come and go."⁵⁰ Jeg synes det er avgjørende å fastholde at Bibelens budskap er mer tidløs enn annen kunnskap. "Gresset blir tørt, blomsten visner. Men vår Guds ord står fast til evig tid" (Jes 40,8). I dag må vi kunne fremholde at Bibelens sannheter har vist seg langt mer slitesterke enn mange av de sannheter som til ulike tider er blitt kalt for vitenskapelige.

Jeg vil også problematisere påstanden fra Henriksen om at fundamentisme med nødvendighet innebærer å innta en fideistisk posisjon. Fundamentalismen ser det

som rimelig å skille mellom aksiomer eller forutsetninger på den ene siden og avlede argumenter og påstander på den andre. Et viktig poeng for mange er at en del aksiomer eller forutsetninger er så opplagte at de ikke trenger begrunnelse. De kan gjelde logiske sannheter eller matematiske sannheter. Slike sannheter oppleves å ha et så solid grunnlag at det blir urimelig å hevde at man bare ”har besluttet” seg for å tro på dem – som er beskyldningen fra Henriksen.

Det er i denne sammenheng interessant å vise til Mohler som hevder at ”even anti-foundationalist must operate on the basis of some truth claims or assumptions that are foundational, even to their own anti-foundationalist thought”.⁵¹ En slik påstand vil utvilsomt avvises av Henriksen – og mange andre. Men det er fascinerende å legge merke til at Henriksen kan påstå at ”kritisk arbeidende teologi må altså forutsette at det ikke finnes noe som helst absolutt sikkert grunnlag for de posisjoner som frem settes med krav om gyldighet”. Men hvordan begrunne akkurat dette utgangspunktet? Jeg synes det er litt underlig at forutsetningen om at ingenting er sikkert formuleres som om den har en absolutt gyldighet.

Mitt poeng her er ikke å påstå at Mohler har helt rett og at Henriksen derfor opptrer som en fundamentalist. Derimot vil jeg få frem at debatten om fundamentalismen på ingen måte er avsluttet. Det fremstår således noe autoritært når Henriksen argumenterer for at den filosofiske grunnlagsposisjonen han selv forsvarer er den eneste som kan sies å være holdbar for seriøs teologisk tenkning. Det går også an å problematisere at en epistemologisk grunnposisjon får direkte konsekvenser for hva vi tenker om Bibelens pålitelighet. Kevin J. Vanhoozer skriver:

It is nothing less than a category mistake to think that inerrancy (which is about biblical truthfulness) should be tied to *any* specific epistemology (which is about human knowledge). Inerrancy claims that whatever Scripture says is wholly true and trustworthy, but there is nothing in the concept of inerrancy that suggest that our interpretations are infallible or certain.⁵²

Til slutt: Også de som mener at det er viktig at teologer arbeider ut ifra noen grunnleggende forutsetninger, kan være positive til at disse forutsetningene blir drøftet, undersøkt og vurdert. Men de vil mene at noen forutsetninger er mer grunnleggende i teologisk forskning enn andre. Det vil også være ulike syn på hva det vil si å begrunne rasjonelt (og koherent?) ulike forutsetninger for teologisk arbeid.

Umulig å påstå at Bibelen er klar

For noen år siden vakte Christian Smith oppsikt med boken *The Bible Made Impossible*. Smith har evangelikal bakgrunn og underviser ved det katolske University of Notre Dame. Dette er for øvrig universitetet der profilerte evangelikale filosofer som Alvin Plantinga og Peter van Inwagen har en tilknytning. Christian Smith er imidlertid blitt katolikk. Sentralt i hans kritikk av et evangelikalt bibelsyn – som han mer spesifikt kaller for biblisisme – er det faktum at kristne, som deler overbevisningen om at Bibelen er ufeilbarlig, er uenige om utrolig mange spørsmål:

In a crucial sense it simply does not matter whether the Bible is everything that biblicists claim theoretically concerning its authority, infallibility, inner consistency, perspicuity, and so on, since in actual functioning the Bible produces a pluralism of interpretation.⁵³

Smith mener at årsaken til den store variasjonen av tolkninger blant evangelikale kristne skyldes at disse forlanger mer av Bibelen enn det er grunnlag for. Han bruker puslespillet som en illustrasjon og hevder at Bibelens tekster kan brukes for å utforme en rekke ulike puslespill. Uansett hvordan vi legger brikkene, vil vi finne ut at det mangler noen brikker her og der, og at det også er brikker til overs.⁵⁴ Det blir derfor galt å tenke Bibelen er som et puslespill av tekster der alt passer fint sammen. I stedet må vi konkludere med at Bibelen verken er enhetlig eller klar.

Også Atle Ottesen Søvik legger vekt på at Bibelen ikke kan sies å være klar. Han mener at ”vi må innrømme at åpenbaringen er objektivt sett utydelig. I alle spørsmål finnes det kristne kirker som er uenige om hvordan Bibelen skal tolkes, og det er også stor uenighet blant dem som sier Bibelen skal tolkes bokstavelig”.⁵⁵ Søvik understreker at dette ikke bare gjelder for mindre viktige spørsmål: ”I mange spørsmål er det utydelig hva Bibelen sier, selv i sentrale spørsmål som frelse”.⁵⁶ Som eksempler nevner han spørsmålet om barn skal døpes, om forholdet mellom frelse og gjerninger, om det er en skam for kvinner å klippe håret og om blodoverføring er galt siden kristne ifølge Apg 15,20 skal holde seg unna blod?⁵⁷

Det skal understrekes at Christian Smith er svært opptatt av at han selv ikke er noen liberal kristen og at han fastholder Skriftens inspirasjon.⁵⁸ Hans anliggende er å kritisere det han kaller et biblisistisk bibelsyn (som han mener ”pervades much of American evangelicalism”⁵⁹). Siste del av boken kaller han ”Toward a Truly Evangelical Reading of Scripture”. Der hevder han at kristne må akseptere at Bibelen er en kompleks og ambivalent bok, men at løsningen er å benytte en

”Christocentric Hermeneutical Key”.⁶⁰ Da viser han blant annet til Luther som så Jesu kors som Skriftens kilde.⁶¹ Velger vi et slikt utgangspunkt i møte med Bibelen, blir det ikke så viktig at det finnes motsetninger og spenninger i tekstene. For vi kan fokusere på ”the good news of Jesus Christ, as the Bible’s interpretative focus, center, and purpose”.⁶²

Jeg mener at det for lutherske kristne gir god mening å vektlegge at Bibelen skal leses i lys av budskapet om Jesus Kristus. Luther var opptatt av at sunn bibeltolking gjør Jesus til Skriftens sentrum. På den annen side var Luther også opptatt av Skriftens klarhet. Det var ikke nødvendig å bygge på kirkens tradisjon eller overlate fortolkningen av Bibelen til kirkens læreembete.⁶³ Smith avviser derimot tydelig at Bibelen kan sies å være klar.

I sin bok går Smith inn i hvordan evangelikale kristne forsøker å fastholde det han kaller et biblisistisk bibelsyn i møte med den store variasjonen i tolkninger. Blant disse er påstanden fra enkelte om at de (tilfeldigvis) har rett og at andre kristne ikke i tilstrekkelig grad vil la seg korrigere av Bibelen. Smith drøfter også påstanden om at menneskers syndighet hindrer oss alle fra en klar forståelse av Bibelen.⁶⁴ Han konkluderer med at ingen av svarene reelt sett er holdbare for biblisister. Det kan ha å gjøre med hvordan Smith forstår begrepet. Han er blant annet opptatt av at en slik biblisme ser på Bibelen som en slags oppslagsbok.

Min vurdering er at Smiths skildring av biblismen er preget av amerikansk kirkeliv der det kan være gangbar mynt å frimodig henvise til Bibelen som veileder om alt fra kosthold til lederskap. Evangelikale kristne bør være tydelige på at Bibelen faktisk ikke uttaler seg om alt mulig, og at et solid tolkningsarbeid er utfordrende da den er talt inn i en annen kultur

enn den vi lever i. Det er en reell utfordring å fastholde at Bibelen er tydelig og klar i mange spørsmål i lys av at kristne faktisk er uenige om mye. Men jeg mener evangelikale kristne kan tenke at teologisk uenighet i større grad skyldes menneskers uklarhet, syndighet og begrensning enn mangler ved Bibelen. Jonathan Morrow påpeker at Bibelen selv skildrer uenighet blant kristne (2 Tess 2,1-44) og understreker at vi må akseptere "the inherent messiness that comes with human interpretation in a fallen world".⁶⁵

Jeg tror også at Smith overdriver sin skildring av uenigheten blant evangelikale kristne. Han peker for eksempel på mange amerikanske bøker som redegjør for tre eller fire eller fem ulike syn på viktige spørsmål – som dåp, endetid, kvinners tjeneste i menigheten, gjengifte, dåp og fortapelse. Til sammen viser Smith til omkring 50 ulike boktitler, og han mener disse viser at evangelikale kristne både er uenige om svært mange temaer og om svært viktige temaer.⁶⁶ Men realiteten er at selv om det finnes ulike syn, er mange av ulikhetene knyttet til ulik vektlegging og mindre nyanser. Det er ikke slik at evangelikale kristne er uenige om *alle* spørsmål knyttet til endetiden eller nattverden selv om det finnes forskjeller. Der nest finnes det mye enighet på kryss og tvers blant evangelikale – fra ulike kirkesamfunn – og mange kan fortelle at de kjenner på en sterk enhet.

Avsluttende refleksjoner

Hva bør evangelikale teologer tenke om epistemologi? Er det slik at vi alle bør være fundamentalistiske realister for å kunne fastholde Bibelens autoritet? Jeg mener å ha vist i denne artikkelen at evangelikale teologer har ulike vurderinger. Ikke minst finnes det ulike syn på fundamentalismen. Det er interessant å merke seg at

også teologer som vil tale om Bibelen som ufeilbarlig, kan være kritisk til en fundamentalistisk epistemologi.

Når det gjelder forholdet mellom realisme og antirealisme, vil de fleste evangelikale teologer plassere seg i en mellomposisjon – som ofte kalles 'kritisk realisme'. Dermed fastholder vi muligheten for å ha sann kunnskap om en ytre verden, inkludert Bibelens budskap. Men vi innser at vår innfallsvinkel i en eller annen grad er subjektiv, og at vi ikke har et slags nøkternt fugleperspektiv – som Gud har – på verden. Det gjelder også for møtet vårt med Bibelen. Men en slik innfallsvinkel bør ikke sees på som ny. Tvert imot har kloke kristne alltid har skilt mellom det å fastholde at Bibelen taler sant og det å fastholde at min tolkning av Bibelen må være korrekt. I 1 Kor 13,12 sier Paulus de kjente ordene: "Nå kjenner jeg stykkevis, men da skal jeg kjenne fullt ut".

Jeg ser det som viktig å drøfte grunnleggende spørsmål knyttet til epistemologi og hermeneutikk. Men jeg er kritisk til de som mener at en teolog må fastlegge sin epistemologi før de avklarer sitt skriftsyn. For blir ikke konsekvensen at vi lar et spesifikt filosofisk paradigme være styrende for vår forståelse av Bibelen? Jeg ser det som rimelig at vi for eksempel undersøker om noen bibeltekster legger føringer for hva kristne bør tenke om epistemologiske problemstillinger.

Selv mener jeg *ikke* at Bibelen binder oss når det gjelder hva vi bør tenke generelt om ulike epistemologiske teorier – som ulike varianter av fundamentalisme. Men det er ingen tvil om at en rekke tekster taler sterkt og tydelig om Bibelens autoritet. Det er uholdbart hvis evangelikale teologer og filosofer bruker et epistemologisk eller hermeneutisk utgangspunkt for å problematisere at menneskelige ord sees på som Guds ord. Tvert imot

roses Paulus de kristne i Tessalonika fordi de tok imot forkynnelsen "ikke som et menneskeord, men som det i sannhet er,

som Guds ord, som virker med kraft i dere som tror" (1 Tess 2,13).

Noter

1. Det gjelder ikke minst i amerikanske evangelikale miljøer der det gjerne snakkes om "inerrancy", altså om Bibelens ufeilbarlighet. En stor gruppe amerikanske teologer utformet i 1978 "The Chicago Statement on Biblical Inerrancy" som ligger til grunn for mange teologiske institusjoner. Erklæringen finnes på en rekke nettsider, for eksempel her: http://www.etsjets.org/files/documents/Chicago_Statement.pdf
2. Dette er grunnholdningen i artikkelsamlingen Torleiv Austad (red), *Bibelen og teologien* (Oslo: Luther Forlag, 1982). Et annet eksempel er Ole Modalsli og Leif Gunnar Engedal, *Evangelisk tro* (Oslo: Nye Luther forlag, 1992), side 31, som i mange år ble brukt som grunnbok i dogmatikk ved MF. Carl Fr. Wisløff, som i en årrekke var en profilert professor ved MF, hevdet på sin side at Bibelen "er i alle deler troverdig og pålitelig, uten feil og selvmotsigelser", *Guds ord står fast* (Oslo: Lutherstiftelsen, 1966), side 32.
3. (Grand Rapids: Baker Academic, 2008). Det er også interessant å merke seg at John R. Franke starter sin kritikk av "The Chicago Statement on Inerrancy" med å hevde at dokumentet bygger på en "foundationalist epistemologi", som han mener må forkastes, se J. Merrick og Stephen M. Garrett (redaktører), *Five Views on Biblical Inerrancy* (Grand Rapids: Zondervan, 2013), side 259-264.
4. *Luthersk Kirketidende*, nummer 16/2014.
5. I boken kommer fem noe ulike syn til uttrykk. Teologen Peter Enns avviser tanken om at Bibelen er ufeilbarlig, men de fire andre artikkelforfatterne slutter delvis opp om denne forståelsen – men det finnes betydelige nyanser mellom dem.
6. Jeg vil særlig vise til artikkelen "Hvordan bør vi tolke Bibelen?" som ble publisert i juni 2014 som en foreløpig artikkel (se: http://www.academia.edu/7367227/Hvordan_b%C3%B8r_vi_tolke_Bibelen_16_juni_2014). Samtidig publiserte Søvik en forkortet versjon på Verdidebatt.no. Da artikkelen er ment å være foreløpig, vil jeg i liten grad gå inn i mindre detaljer i artikkelen.
7. Sparks, *God's Word in Human Words*, side 54.
8. Sparks, *God's Word in Human Words*, side 55.
9. Sparks, *God's Word in Human Words*, side 44.
10. Sparks, *God's Word in Human Words*, side 55. Så langt jeg kan forstår er uttrykket "critical realism" / "kritisk realisme" langt mer vanlig enn "praktisk realisme". For eksempel kaller Christian Smith kaller seg for "Critical realist" og tar også et oppgjør med "foundationalism", *The Bible Made Impossible* (Grand Rapids: Brazos Press, 2011), side 59.
11. Sparks, *God's Word in Human Words*, side 6.
12. Kevin J. Vanhoozer, *Is There a Meaning in This Text?* (Grand Rapids: Zondervan, 1998), side 57.
13. Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 57.
14. Sitert fra Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 58. Sparks skriver mye om radikale postmodernister i *God's Word and Human Words*, side 39-47.
15. Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 63. Se også Christopher Butler, *Deconstructivism. A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2002) om dekonstruktivisme, side 16-19.
16. Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 30.
17. Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 50.
18. *Teologi i dag* (Bergen: Fagbokforlaget, 2006), side 74.
19. *Teologi i dag*, side 83. Henriksen viser på mange vis at han slutter seg til postmodernismen og ser på denne som ufrakommelig. Det er også interessant at han kan sitere den radikale postmodernismen Foucault med tilslutning, side 101.
20. *Religion. Mellom troens isolasjon og uvitenhetens forakt* (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 2011), side 33.
21. *Teologi i dag*, side 100.
22. Vanhoozer, *Is there a meaning in this text?*, side 106.
23. Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 4.
24. Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 10
25. Det er interessant å merke seg at Johathan Morrow, *Questioning the Bible. 11 Major Challenges to the Bible's Authority* (Chicago: Moody Publishers, 2014), side 177, eksplisitt viser til Descartes og understreker at kristne må leve med at vi ikke kjenner sannheten med full sikkerhet. Morrow fastholder for øvrig tanken om at Bibelen er helt ufeilbarlig.
26. *Teksten og tiden*, bind 2 (Fredericia: Kolon, 2006), side 29.
27. Franke i *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 262.

28. Franke i *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 263.
29. (Grand Rapids: Baker Academics, 2013), side 3. Forfatterne viser i den forbindelse til Mark Noll og boken *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America*, 2nd edn (Vancouver: Regent College Publishing, 2004). For øvrig er Hays og Ansberry tydelig kritisk til fundamentalistisk epistemology, se f.eks. side 8-9.
30. *Philosophical Foundation for a Christian Worldview* (Downers Grove: IVP Academic, 2003), side 112. Kenton L. Sparks påpeker i sin kritikk av nettopp Moreland og Craig at disse står for en uholdbar "modest" foundationalism, *God's Word in Human Words*, side 46.
31. Introduction to Contemporary Epistemology (Oxford: Blackwell Publishing, 1985, 2010), side 53
32. Blant Plantingas mest kjente bøker er *Warranted Christian Belief* (Oxford: Oxford University Press, 2000) og *God and Other Minds* (Cornell: Cornell University Press, 1967).
33. Henriksen i "Forskningsfrihet – sett fra forskerens side". De neste sitatene i neste avsnittet er hentet fra samme artikkel.
34. Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 8.
35. Henriksen er svært kritisk til "fundamentisme", som omtales som "prinsippforankret teologi" i *Teologi i dag*, side 132-136. Han gjør også oppmerksom på at Bibelen bare skal betraktes som "eneste norm" når "det gjelder budskapet om hva som skal til for at mennesket kan bli rettferdiggjort ved tro på Jesus Kristus", side 87.
36. Se for eksempel Nomes artikkel "Om forskningen og bibelkritikkens forutsetninger" i Ole Øystese (red.), *Bibelsyn og Bibelgranskning* (Stavanger: Nomi Forlag, 1966), side 17-37. Tomas Nygren viser i artikkelen "Villkor för vetenskaplig teologisk forskning", *Ingång* 4/2004, side 4-54, at Henriksen gradvis har flyttet seg bort fra tankegangen til Nome.
37. Henriksen i "Forskningsfrihet – sett fra forskerens side".
38. Se for eksempel hans svarartikkel "Ottosen forstår ikke alvoret" i *Luthersk Kirketidende* 19/2014.
39. Dette hevder blant annet filosofen Nicholas Wolterstorff, sitert av Thomas H. McCall "Religious Epistemology, Theological Interpretation of Scripture, and Critical Biblical Scholarship" i James K. Hoffmeier og Dennis R. Magary (red.), *Do Historical Matters Matter to Faith?* (Wheaton: Crossway, 2012), side 36.
40. Dette er en posisjon som Thomas H. McCall omtaler med stor støtte, side 37.
41. Artikkelen er trykket i Millard J. Ericson, Paul Kjos Helseth og Justin Taylor (red.), *Reclaiming the Center. Confronting Evangelical Accommodation in Postmodern Times* (Wheaton: Crossway Books, 2004).
42. *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 289. Neste sitat er hentet fra samme sted.
43. Her kan nevnes boken *Beyond Foundationalism: Shaping Theology in a Postmodern Context* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2001) av John Franke og Stanley J. Grenz.
44. *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 304-305.
45. *The Drama of Doctrine* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2005), side 292. Vanhoozer skriver grundig om "a postfoundationalist theology" på side 291-306. Av andre viktige bøker fra Vanhoozer kan nevnes *Is There a Meaning In This Text?* (Grand Rapids: Zondervan, 1998) og *First Theology* (Downers Grove: IVP, 2002). Også Thomas H. McCall er kritisk til "coherentism", side 37.
46. Se boken *Faith, Form, and Fashion: Classical Reformed Theology and Its Postmodern Critics* (Eugene: Cascade Books, 2014).
47. Blant annet er filosofen Susan Haack kjent for begrepet "foundherentism" som begrunnes i boken *Evidence and Inquiry: Towards Reconstruction in Epistemology* (Oxford: Wiley-Blackwell, 1994).
48. *Teologi i dag*, side 44.
49. Begge de to siste sitatene er hentet fra *Teologi i dag*, side 45 og 46.
50. *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 132.
51. *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 289. Her viser for øvrig Mohler et ganske sterkt slektskap til Plantingas filosofiske tenkning.
52. *Five Views on Biblical Inerrancy*, side 30.
53. Smith, *The Bible Made Impossible*, side 17.
54. Smith bruker mye plass på å skildre dette eksemplet, *The Bible Made Impossible*, side 45-47.
55. Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 13.
56. Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 13.
57. Eksemplene blodoverføring, om voksendåp kontra barnedåp og kvinnelig hårklipping er fra Søvik, "Hvordan bør vi tolke Bibelen?", side 6. Spørsmålet om fri vilje nevnes på side 13.
58. Smith, *The Bible Made Impossible*, side vii, ix.
59. Smith, *The Bible Made Impossible*, side 3.
60. Her viser jeg til to overskrifter fra boken, henholdsvis på side 93 og 127.
61. Smith, *The Bible Made Impossible*, side 106.
62. Smith, *The Bible Made Impossible*, side 172.

63. Dette vektlegger for eksempel Bernt Hägglund i gjennomgangen av Luthers teologi, se *Teologins historia* (Malmö: Gleerups, 1981), side 202.

64. Smith, *The Bible Made Impossible*, side 38-39.

65. Morrow, side 178.

66 Smith, *The Bible Made Impossible*, side 22-23.

SUMMARY: The authority of the Scripture has been an important concern for evangelical theology for many years. In recent years, new discussions about this topic have surfaced related to newer theories about hermeneutics and epistemology. Some theologians and biblical scholars argue that it is no longer possible to hold on to naive realistic hermeneutic and an epistemology based on foundationalism. Because of this, it is necessary to think differently about the authority of the Scripture.

In this article, I investigate how writers like Kenton L. Sparks, Peter Enns and Christian Smith have criticized evangelical theology based on their view on epistemology and hermeneutic approach. I also look into related arguments by the Norwegians Jan-Olav Henriksen and Atle Ottesen Søvik, professors at MF Norwegian School of Theology in Oslo.

I find it important to discuss the authority and interpretation of the Scripture in light of more general discussions about hermeneutics and epistemology. It seems like there are many different approaches to these questions among evangelical theologians, and I try to present an overview of the different positions and assess these.

Keyword: Hermeneutics, epistemology, authority of the Scripture, inerrancy, critical realism